BOG PANELET

LITTERATURREVIEW

DIGITALISERINGENS BETYDNING FOR BØRN OG UNGES LÆSNING

- otte tematikker og fem tendenser

Henriette Romme Lund

Ph.d. og faglig konsulent hos Nationalt Videncenter for Læsning

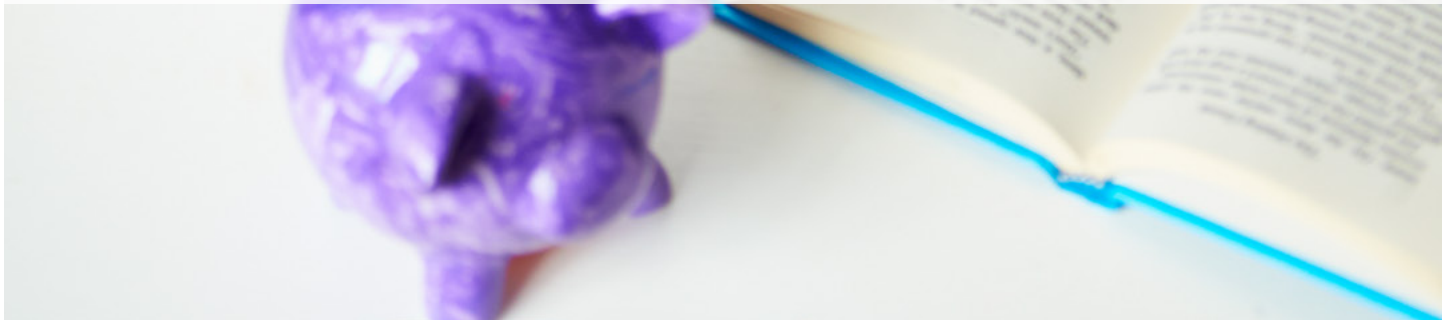

LITTERATURREVIEW
Digitaliseringens betydning for børn og unges læsning
- otte tematikker og fem tendenser

Af Henriette Romme Lund
Ph.d. og faglig konsulent hos Nationalt Videncenter for Læsning

Litteraturreviewet har gennemgået en single blind fagfællebedømmelse.

Layout: HSK, Kulturministeriet
Foto: Colourbox

Publiceret: april 2024
www.kum.dk

ISBN (digital): 978-87-7960-172-7

INDHOLD

BOGPANELETS FORORD **4**

INDLEDNING **6**

IDENTIFIKATION AF STUDIER **8**

OPSUMMERING AF DE OTTE TEMATIKKER **12**

DIGITALISERINGENS BETYDNING FOR BØRN OG UNGES LÆSNING:

OTTE TEMATIKKER **15**

1. HJEMMESIDETEKSTER KALDER PÅ SÆRLIGE LÆSESTRATEGIER 15
2. LÆSEFORSTÅELSEN UDFORDRES - OG UNDERSTØTTES - I DIGITALE MEDIER OG FORMATER 17
3. BØRN OG UNGE ER HYPPIGE DIGITALE MEDIEBRUGERE OG LÆSERE AF DIGITALE FORMATER 19
4. PAPIRBOGEN ER LIG MED RO, I-BOGEN LÆSES MED SANSERNE, OG LYDBOGSLYTNING ER SVÆRT 22
5. SKOLEELEVER HILSER E-BOGEN VELKOMMEN MEN SER IKKE TABLETTEN SOM ET LÆSEMEDIE 24
6. DET ER PAPIRBOGEN – IKKE E-BOGEN OG I-BOGEN – DER ER VELKOMMEN I HJEMMET 26
7. BOOKTOK I UNDERVISNINGEN KALDER PÅ VIGTIGE OVERVEJELSER OG PÅ BESTEMTE LÆSERTYPER 28
8. I FRITIDEN ER UNGE BEVIDSTE OG FLEKSIBLE BRUGERE AF DIGITALE FORMATER OG PLATFORME 30

FEM OVERORDNEDE TENDENSER **33**

REFERENCER **35**

BILAG 1: ANVENDTE FORSKNINGSSPØRGSMÅL 39

BILAG 2: ANVENDTE ORD I LITTERATURSØGNINGEN 40

BOGPANELETS FORORD

Børn og unges læsekultur og konsekvenserne af øget brug af skærme, lydbøger og e-bøger debatteres hyppigt blandt politikere og i medierne. Mange frygter, at læsning betyder mindre og mindre for børn og unge, men forskningen tegner ikke et entydigt billede af, hvordan digitaliseringen forandrer børn og unges læsning.

Bogpanelet ønsker at bidrage til at nuancere debatten og skabe et overblik over eksisterende viden omkring børn og unges digitale og analoge læsning. Det er et vigtigt diskussionsemne, set i lyset af at udbredelsen af digitale medier og bogformater kun ser ud til at blive større og større. Herudover har der de seneste år været store investeringer i digitaliseringen af skoler og dagtilbud, hvilket betyder, at en større del af undervisningen, herunder læsning, nu foregår på en skærm.

Henriette Romme Lund, ph.d. og faglig konsulent hos Nationalt Videncenter for Læsning, har gennemført et udførligt litteraturreview af nyere og aktuel national og international forskning om børn og unges læsning i en digital tidsalder.

Litteraturreviewet illustrerer dobbeltheden ved den digitale læsning, idet forskningen peger i forskellige retninger og viser, at læseforståelsen både kan udfordres og støttes af det digitale medie eller format. Dertil kalder den digitale læsning, ifølge en række studier, på særlige læsestrategier, hvilket indikerer, at det er vigtigt at børn og unge undervises i at anvende læsestrategier, når de læser digitalt.

Samtidig hilses nye studier af børn og unges læse- og medievaner i fritiden velkommen, da en stor del af undersøgelserne af børn og unges læsning er gennemført i skoleregi og ikke i fritiden, hvilket kan påvirke elevernes svar. Der mangler desuden større kvalitative undersøgelser til at belyse børnenes egne perspektiver på sagen.

Dette litteraturreview udgør således et supplement til undersøgelsen fra Will & Agency, som ser nærmere på børn og unges perspektiver på egen læsning.

God læselyst,
Bogpanelet

ANVENDTE BEGREBER OG BEGREBSDEFINITIONER

For at sikre tydelighed og konsistens i begrebsanvendelsen i litteraturreviewet, anvendes de nedenstående begreber og definitioner konsekvent. Det sker på trods af, at det kan være andre begreber, der er blevet anvendt i de studier, som præsenteres.

MEDIE:

Anvendes som en samlende betegnelse for det medie den givne tekst tilgås via og læses på. Det være sig papirbog, computer, tablet, e-bogslæser eller mobiltelefon/ smartphone.

FORMAT:

Anvendes som en samlende betegnelse for det, der overordnet kendetegner den givne tekst. Det være sig trykt tekst, hjemmesidetekst, e-bog, i-bog eller lydbog.

TEKSTTYPE:

Anvendes som en samlende betegnelse for særlige træk ved den givne tekst. Det være sig skønlitteratur, faglitteratur, nyhed eller tegneserie.

PLATFORM:

Anvendes som en samlende betegnelse for online sites og apps, der rummer flere tekster og som kan tilgås via digitale medier. Det være sig eksempelvis YouTube, BookTok på TikTok og andre sociale medier

INDLEDNING

I dag er det muligt at tilgå og læse tekster på en lang række digitale medier, det være sig computer, tablet, e-bogslæser og mobiltelefon/smartphone. Det er længe siden, tekster udelukkende forelå i analog form.

Langt de fleste tekster starter med at være digitale, hvorefter de senere bliver tilpasset det givne medie og format. Nogle teksttyper er alene tiltænkt digitale medier og formater, det drejer sig eksempelvis om nyheder, der publiceres via en hjemmeside, som læses via en computer, tablet eller mobiltelefon/smartphone. Andre teksttyper realiseres via såvel analoge som digitale medier og formater. Det drejer sig eksempelvis om skøn- og faglitteratur, der kan udgives som trykt tekst i en papirbog og som digital tekst i en e-bog, i-bog eller lydbog.

De digitale medier gør det også muligt for læsere at tilgå en række platforme, hvor de kan interagere med andre læsere, selv producere og udgive tekst og læse andre brugeres tekster. Det være sig eksempelvis det online fiktionsunivers Movellas og tegneserie-universet Webtoon. Desuden findes der læserfællesskaber på platforme som Reddit, TikTok og Instagram, hvor børn, unge og voksne henter og formidler inspiration til læsning.

De forskellige medier, formater og platforme har betydning for, hvordan børn og unge læser, hvad de læser, hvornår de læser, og hvor de henter inspiration til læsning. Dette litteraturreview adresserer disse spørgsmål (forskningsspørgsmål fremgår af bilag 1). Det sker via otte tematikker. For at hjælpe læseren favner overskriften tematikkens mest centrale pointer. Det betyder, at man allerede ved en gennemgang af reviewets indholdsfortegnelse kan danne sig et hurtigt overblik.

Litteraturreviewet er opbygget så der indledningsvist bringes en kort beskrivelse af, hvad et review er og hvordan de studier, de otte tematikker baserer sig på, er blevet identificeret. Sigtet er at skabe tydelighed omkring det grundlag, reviewet bygger på. Hvis læseren ønsker at gå direkte til de otte tematikker, kan denne indlede sin læsning ved opsummeringen af samme. Opsummeringen har til formål at give læseren en umiddelbar forståelse af tematikkerne, der kan bruges til videre læsning samt at give læseren mulighed for at udvælge og fordybe sig i særligt udvalgte tematikker. De otte tematikker udfoldes dernæst i hvert sit afsnit. Alle afsnit afsluttes med en liste over de studier, som er fremhævet i den enkelte tematik, så særligt interesserede læsere kan læse videre. Endelig afrundes reviewet med en skitsering af fem overordnede tendenser, som fremstår på tværs af de otte tematikker.

Litteraturreviewet formidler et nedslag i nyere og aktuel forskningslitteratur. En afgrænsning i litteratursøgningen var, at studierne var udgivet fra 2005 til 2023. Der kan imidlertid hurtigt ske ændringer, idet der løbende lanceres nye digitale medier, formater og platforme. Det seneste skud på stammen er ChatGPT, hvor teksten produceres i et samspil mellem læserens prompting af og udveksling med en chatbot. Udviklingen

betyder, at et studie hurtigt kan blive forældet, og at der løbende er behov for nye studier – og nye reviews. Af den årsag bør digitaliseringens betydning for børn og unges læsning være et felt, der nyder vedvarende opmærksomhed.

God læselyst
Henriette Romme Lund

IDENTIFIKATION AF STUDIER

Et review er, kort sagt, et metastudie, hvor man undersøger eksisterende studiers svar på et eller flere spørgsmål. Der findes forskellige reviewtyper og et litteraturreview - som det nærværende review - kan inkludere peer reviewede studier samt praksisrettede udgivelser, politikker, nyhedsartikler og andre teksttyper, der ikke har gennemgået en peer review proces. Formålet er at skabe et overblik over et givent felt og indsigt i diskussioner og fokuspunkter på det givne felt (Grant & Booth, 2009).

Dette litteraturreview baserer sig på 54 danske, skandinaviske og internationale studier (engelsksprogede). Hovedparten af disse er peer reviewede, da det angiver deres kvalitet. Studierne indbefatter både kvantitative og kvalitative undersøgelser, de repræsenterer forskellige teoretiske ståsteder indenfor læse- og medieforskningen, og langt de fleste af dem er af empirisk karakter.

Studierne er dels fundet via en litteratursøgnings- og sorteringsproces, dels ved at inkluderede ni studier, der fremgik af litteraturlister på to af de inkluderede studier, og dels ved at inkludere syv studier direkte. Processen udfoldes nedenfor ligesom den fremgår af forløbsoversigten på side 10.

Litteratursøgningen blev foretaget sammen med en forskningsbibliotekar fra Københavns Professionshøjskole. Det skete i Bibliotek.dk (der rummer materialer fra danske biblioteker), i Norart, Christin, Swepub og Diva (der rummer skandinaviske artikler og tidsskrifter) samt i ERIC (som rummer internationale materialer med fokus på uddannelsesforskning). De anvendte søgeord udgjorde forskellige termer for børn/unge, læsning, digitale medier, digitale tekster og ditto platforme samt børneperspektiv (de anvendte søgeord fremgår af bilag 2).

Søgningen blev afgrænset ud fra bestemte kriterier (se faktaboks 1) og resulterede efter en frasortering af dubletter i 153 studier. En gennemgang af disse på titel og abstract og en frasortering af 115 studier, der ikke matchede de beskrevne in- og eksklusionskriterier (se faktaboks 2) resulterede i 38 studier. Det skal nævnes, at andre in- og eksklusionskriterier kunne have udpeget andre studier og med dem andre tematikker end de otte, der fremlægges i det nærværende review.

Af de 38 studier udgjorde to studier reviews (Delgado et al., 2018; Loh, 2020), altså metastudier ligesom dette litteraturreview. Det ene review (Delgado et al., 2018) undersøgte børns grad af læseforståelse, når teksten blev læst i henholdsvist et digitalt medie og trykt på papir. En granskning af litteraturlisten og en hurtig søgning på yderligere reviews med samme fokus ledte til fem review, som alle blev inkluderet (Clinton, 2019; Dillon, 1992; Furenes et al., 2021; Singer & Alexander, 2017; Walsh, 2016). Det skal tilføjes, at der er foretaget flere reviews med samme fokus (Loh, 2020). Et af disse blev udgivet i 1992 (Dillon, 1992), hvilket viser, at det digitale medies betydning for graden af læseforståelse har været genstand for interesse, længe inden smartphonen og tabletten blev introduceret

og blev en naturlig del af mange børn og unges hverdag. Det andet review (Loh, 2020) undersøgte børn og unges læsning på digitale medier og af digitale formater. En gennemgang af reviewets litteraturliste udpegede fire studier, der fokuserede på e-bogslæsning, og som alle blev inkluderet (Ciampa, 2016; Jones & Brown, 2011; McVicker, 2019; Tveit & Mangen, 2014). Årsagen til den prioritering var, at Bogpanelets seneste tre årsrapporter (Bogpanelet, 2021, 2022, 2023) og den seneste danske læsevaneundersøgelse (Hansen et al., 2022) viser en stigning i hyppigheden af børn og unges e-bogslæsning. De fire studier kunne udfolde dette fund.

I tillæg til ovennævnte ni studier blev yderligere syv studier direkte inkluderet. Det drejede sig om PISA 2018 (Bremholm & Bundsgaard, 2019), ovennævnte seneste danske læsevaneundersøgelse og Bogpanelets seneste tre årsrapporter. De var relevante, da de også belyser danske børn og unges digitale læsevaner. Desuden blev undersøgelserne PISA 2009 – Læsning af elektroniske tekster (Mejding, 2011) og ePIRLS 2016 (Mejding & Neubert, 2019) inkluderet. De var relevante, da de undersøger danske børn og unges kompetence i at læse hjemmesidetekster. Når disse rapporter ikke kom frem i den indledende litteratursøgning, skyldes det formentlig de anvendte søgeord og at ikke alle undersøgelserne er peer-reviewede. Den seneste PISA 2022-undersøgelse (Christensen et al., 2023) blev ikke inddraget, da den alene fremlægger fund vedrørende unges læsekompetence. Den formidler ikke fund vedrørende unges analoge og digitale læsevaner.
Det samlede antal studier, som analysen, der har ledt til de otte tematikker, baserer sig på, er således 54. Disse er alle blevet gennemgået i fuldtekst. Af dem er 20 studier særligt fremhævet i tematikkerne.

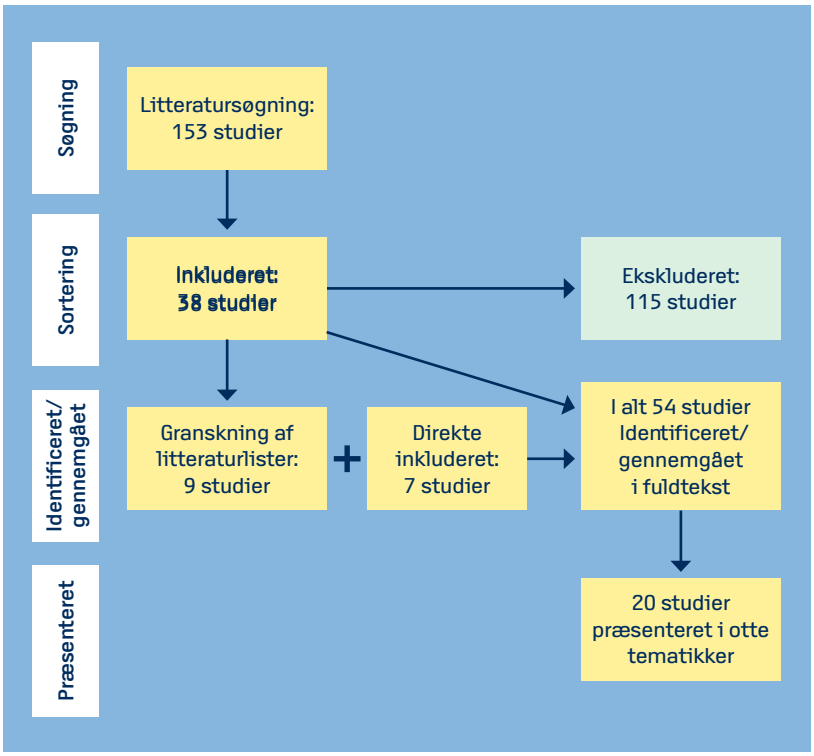

Forløbsoversigt over identifikation af de inkluderede studier

Det skal nævnes, at fokus i de otte tematikker er på danske studier, da litteraturreviewet skriver sig ind i en dansk kontekst. Desuden refereres der i tematikkerne til studier, som udelukkende danner referenceramme for de fremhævede studier og således ikke er del af de 54 studier. Det drejer sig om tidligere læsevaneundersøgelser (Hansen, 2014; Hansen et al., 2018; Steffensen & Weinreich, 2000, 2001) om tidligere PISA- og PIRLS-undersøgelser (Andersen et al., 2001; Fougt et al., 2022; Rønberg & Mejding, 2008), om læselystfremmende initiativer (Slots- og Kulturstyrelsen, 2022; Tænketanken Fremtidens Biblioteker, 2023) samt om studier af samme (Balling & Vestergaard, 2022; Hauer, 2022; Lund, 2023; Lund & Skyggebjerg, 2021; Vestergaard, 2021). De referencer, der fremgår af reviewets litteraturliste, udgør altså både studier, der er fundet via litteratursøgningen, studier der er inkluderet efterfølgende og studier, der inddrages som referenceramme. Med andre ord er referencerne ikke udtryk for de 54 studier men for de studier, der refereres til i reviewet.

FAKTABOKS 1

AFGRÆNSNING I LITTERATURSØGNINGEN

- Fokus på nyere udgivelser fra år 2005 til 2023.
- Fokus på skoleelever. I mindre grad fokus på førskolebørn samt unge på 16-18 år.
- Fokus på computer, tablet, mobiltelefon og e-bogslæser.
- Fokus på skole og fritid.
- Primært fokus på danske studier. Sekundært fokus på skandinaviske og internationale studier. Skandinaviske studier sikrer sammenlignelighed, da børn og unges læsekulturer og landenes undervisningssystemer er relativt ens. Internationale studier tilbyder et udblik og en mulighed for at indsætte de skandinaviske studier i en større kontekst.

FAKTABOKS 2

IN- OG EKSKLUSIONSKRITERIER I SORTERINGSPROCESSEN

- Fokus på almenområdet. Ikke fokus på ordblinde børn, børn med læseudfordringer, børn med handicap (såsom syns- eller hørenedsættelse) og ikke fokus på to- eller flersprogede børn.
- Fokus på hjemmesidetekster, e-bøger, i-bøger og lydbøger. Ikke fokus på læsning og skrivning i chatfunktioner (f.eks. i forbindelse med gaming), på læsning af e-mails eller på læsning i forbindelse med online læremidler.
- Fokus på læsning. Ikke fokus på skrivning på digitale medier eller skrivning i digitale fora.

OPSUMMERING AF DE OTTE TEMATIKKER

De otte tematikker er vokset frem på baggrund af en gennemgang af de 54 studier, hvor de stillede forskningsspørgsmål (se bilag 1) fokuserede blikket, og hvor studierne gav svar på spørgsmålene.

Til fælles har tematikkerne, at de primært anlægger et skoleperspektiv på digitaliseringens betydning for børn og unges læsning. Det skyldes, at skolen danner omdrejningspunkt i hovedparten af de 54 studier. Når der i reviewet skrives om både børn/unge, læsere og elever er det dels for at skabe en sproglig variation i formidlingen, dels fordi målgruppen i studierne er børn/unge samtidig med, at de er elever og læsere.

De otte tematikker favner selvsagt ikke alle de emner, der behandles i de 54 studier af digitaliseringens betydning for børn og unges læsning. Og rækkefølgen af de otte tematikker er ikke udtryk for en prioritering af deres væsentlighed. Langt de fleste af de 54 studier relaterer sig dog til de første fem tematikker, mens færre studier underbygger tematik nr. 6, 7 og 8. Når de sidstnævnte tematikker alligevel trækkes frem, beror det på, at Bogpanelet, som er opdragsgiver for litteraturreviewet, havde en særlig interesse for den betydning digitale medier og formater kunne have for børn og unges læsekultur samt et ønske om at få indblik i børn og unges egne perspektiver på læsning på digitale medier og af digitale formater i fritiden. Selvom litteratursøgningen resulterede i få sådanne studier, må det ikke tolkes som et udtryk for, at de tre spørgsmål er underbelyste i forskningen. En sådan konklusion ville kræve en yderligere og specifik litteratursøgning, eventuelt kombineret med en kæde- og en citationssøgning af udvalgte studier. Dette var dog ikke muligt indenfor den afsatte tid og økonomiske ramme.

1. HJEMMESIDETEKSTER KALDER PÅ SÆRLIGE LÆSESTRATEGIER

Selvom børn og unge er vokset op med et hav af digitale medier og formater, betyder det ikke, at de automatisk er erfarne læsere af teksterne her. Til eksempel kalder hjemmesidetekster på særlige læsestrategier og i en række studier påpeges det, at børn og unge har glæde af at blive undervist i at læse sådanne. De skal lære at skimme tekst, udvælge og vurdere relevante links og undlade at lade sig forstyrre af eksempelvis billeder, videoer og reklamer. Særligt vigtigt er det, at de lærer at læse kildekritisk.

2. LÆSEFORSTÅELSEN UDFORDRES - OG UNDERSTØTTES - I DIGITALE MEDIER OG FORMATER

Børn og unges læseforståelse udfordres, når de læser en tekst på et digitalt medie mens læseforståelsen støttes, når de læser teksten som trykt tekst. Det er pointen i et ofte citeret review og fundet kalder på, at papirbogen og trykte tekster vies mere opmærksomhed i både skole og fritid. Konklusionen udfordres og nuanceres i andre reviews. Her fremhæves det, at der kan spores en høj grad af læseforståelse i digitale medier, når der er tale om læsning af kortere tekster, når læseren har en god læsekompetence og når læserens forståelse understøttes af billeder og tekstbokse, hvilket sker i i-bøger[1].

[1].En i-bog er en digital tekst, der kan rumme oplæsnings-, søge- og notefunktion samt billeder og lyd.

3. BØRN OG UNGE ER HYPPIGE DIGITALE MEDIEBRUGERE OG LÆSERE AF DIGITALE TEKSTER

De seneste danske læsevaneundersøgelser har vist, at børn og unge gerne anvender forskellige digitale formater og platforme, ligesom de gerne læser forskellige digitale teksttyper. Desuden er de hyppige brugere af sociale medier, hvor de henter inspiration til læsning. Undersøgelserne viser også, at børn og unge har taget e-bogen og lydbogen til sig. En mulig forklaring på den øgede e- og lydbogslæsning kan være, at de ofte præsenteres for disse formater i skolen. Samtidig er papirbogen deres foretrukne medie, når det drejer sig om læsning af længere og skønlitterære tekster.

4. PAPIRBOGEN ER LIG MED RO, I-BOGEN LÆSES MED SANSERNE, OG LYDBOGSLYTNING ER SVÆRT

Grundene til, at børn og unge foretrækker at læse i papirbøger – hvilket fremgår af to kvalitative, danske studier – er, at de kan lide, at den kun rummer én tekst og giver dem ro til at fordybe sig. En computer og en tablet tilbyder ikke de samme muligheder. Et studie af 8. klasses elevers læsning af romanen Nord (Hübbe & Meisler, 2017) som henholdsvis papirbog, i-bog og lydbog viser, at i-bogens billeder, lyde og mulighed for interaktion kalder på elevernes engagement samt en sansende og eksplorativ læsning, mens lydbogen er mere udfordrende for dem, fordi de kun har lyd at forholde sig til og navigere efter i deres læsning. Det konkluderes, at eleverne endnu er novicer i forhold til at læse disse to formater. De forudsætter – ligesom hjemmesidetekster – at eleverne anvender særlige læsestrategier.

5. SKOLEELEVER HILSER E-BOGEN VELKOMMEN MEN SER IKKE TABLETTEN SOM ET LÆSEMEDIE

Fire internationale studier viser, at børn og unge forholder sig positivt til e-bogslæsning i skolen, fordi de kan lide de funktioner, som er integreret i e-bogen og fordi de får adgang til mange forskellige online titler. I undersøgelserne har de deltagende børn og unge ikke anvendt en e-bogslæser men en tablet, og selvom de kan lide, at e-bogen ligger fast på tabletten, så er det de færreste, der anskuer en tablet som et medie for læsning. Studiernes internationale karakter bevirker, at de samme holdninger ikke nødvendigvis er gældende for danske børn og unge i deres e-bogslæsning. De udpeger dog en mulig retning at orientere sig efter i fremtidige studier.

6. DET ER PAPIRBOGEN – IKKE E-BOGEN OG I-BOGEN – DER ER VELKOMNE I HJEMMET

To internationale studier undersøger, hvordan forældre fra middelklassen læser e- og i-bøger sammen med deres førskolebarn. Studierne er interessante, da hjemmets læsekultur har betydning for barnets læsekultur. Det konkluderes, at forældrene foretrækker papirbogen frem for e- og i-bogen, og at denne holdning kan smitte af på barnets holdning til og kendskab til e- og i-bøger. I fald danske børn og unge vokser op i en lignende læsekultur er spørgsmålet, om de på sigt selv vil udvikle den samme eller en anden og mere positiv holdning til e- og i-bøger. Den sidstnævnte tese beror på, at der aktuelt kan spores en stigning i børn og unges e-bogslæsning, samt at i-bøger ser ud til at appellere til deres engagement.

7. BOOKTOK I UNDERVISNINGEN KALDER PÅ VIGTIGE OVERVEJELSER OG PÅ BESTEMTE LÆSERTYPER

To internationale studier undersøger, hvordan BookTok på den sociale platform TikTok kan inspirere børn og unge til at læse mere. I det ene reflekterer forskerne over, hvordan BookTok kan inddrages i undervisningen, og det fremhæves, at der knytter sig en væsentlig dialog om regler for GDPR til en introduktion og anvendelse af platformen. I det andet studie fremhæves det, at BookTok ser ud til at tiltale meget læsende elever, ikke de elever, der helst undgår bøger. Det konkluderes, at der ligger et potentiale i at introducere BookTok for de elever, som nogle gange kan lide at læse bøger, andre gange ikke, og som i studiet betegnes som "bogtvivlere". Da flere kommuner har indført forbud mod at anvende TikTok, begrænser det mulighederne for at anvende BookTok til at skabe læselyst og elevinddragelse i danske skoler.

8. I FRITIDEN ER UNGE BEVIDSTE OG FLEKSIBLE BRUGERE AF DIGITALE FORMATER OG PLATFORME

En dansk spørgeskemaundersøgelse viser, at elever i 6. og 8. klasse ofte anvender flere medier og flere formater på samme tid, og at de opfører sig indholdsorienteret frem for medieorienteret i deres søgen efter gode fortællinger. Ofte følger de deres idoler og deres foretrukne fiktive karakterer på tværs af medier og formater. Blandt de inkluderede studier er der kun ét, der undersøger børn og unges egne perspektiver på digital læsning i fritiden, og som ikke er gennemført som en spørgeskemaundersøgelse. I fokus er 12 meget læsende piger, og studiet viser, at de er bevidste i forhold til valg af læsemedie, samt at de fleksibelt og kompetent udnytter de muligheder, de ved, at mediet rummer for læsning.

DIGITALISERINGENS BETYDNING FOR BØRN OG UNGES LÆSNING: OTTE TEMATIKKER

1. Hjemmesidetekster kalder på særlige læsestrategier

Det at læse kræver, at man kan afkode og forstå tekst. Samtidig kalder online formater, i form af eksempelvis hjemmesidetekster og opslag på sociale medier, på bestemte læsestrategier. Læseren skal kunne navigere i teksten samt skelne mellem den aktuelle tekst og andre tekster, som kan tilgås via links. Læseren skal også kunne forholde sig kildekritisk, da hjemmesidetekster og opslag på sociale medier kan være produceret uden at have gennemgået en redaktionel proces. Det er væsentligt at kunne gennemskue de valg og fravalg, som afsender har foretaget, og dermed de intentioner, som afsender kan have med den givne tekst. Endelig skal læseren kunne håndtere forstyrrelser. Hjemmesider og online platforme kan rumme en lille film, en quiz, en reklame eller en lydfil, der fanger opmærksomheden (Loh, 2020, s. 13). Når der er fokus på digitaliseringens betydning for børn og unges læsning, er det altså væsentligt at interessere sig for deres læsestrategier.

Danske børn og unges kompetence i at læse hjemmesidetekster er blevet undersøgt i regi af de to internationale undersøgelser PISA og PIRLS. Kort præsenteret blev den første PISA-undersøgelse gennemført i 2000 (Andersen et al., 2001), og PISA-undersøgelserne er siden blevet gentaget hvert tredje år, og har hver tredje gang fokus på læsning. PIRLS-undersøgelsen blev gennemført på dansk grund første gang i 2006 (Rønberg & Mejding, 2008) og er siden blevet gentaget hvert femte år. Mens PISA fokuserer på de 15-årige, har PIRLS fokus på elever i 4. klasse. Begge undersøgelser tester elevernes læsekompetence generelt set, men her bør det desuden fremhæves, at PISA-undersøgelsen fra 2009 og ePIRLS-undersøgelsen fra 2016 rummede et studie af børn og unges færdigheder i at læse hjemmesidetekster.

I PISA 2009 (Mejding, 2011) skulle de 15-årige vise, om de kunne navigere i og mellem forskellige hjemmesidetekster samt forholde sig kildekritisk til samme. Undersøgelsen viste, at danske unges såkaldte "elektroniske læsning" (Mejding, 2011, s. 6) lå under OECD-gennemsnittet. Undersøgelsen viste også, at de anvendte læsestrategier var af stor betydning. Des bedre den unge var til at forstå og opsummere hjemmesideteksten, des bedre klarede den unge sig i testen. At unge havde udfordringer med at læse hjemmesidetekster, var ikke det generelle billede i PISA 2009-undersøgelsen. Ud af de i alt 16 lande, der deltog, var unge fra 7 lande bedre til at læse sådanne end til at læse trykte tekster. I toppen lå koreanske, australske og new zealandske 15-årige (Mejding, 2011, s. 47 og 49). PISA 2009 udpegede ikke årsagsforklaringer til dette fænomen.

PIRLS 2016-undersøgelsen rummede, ligesom PISA 2009, en undersøgelse af elevernes kompetence i at læse hjemmesidetekster, den såkaldte ePIRLS (Mejding & Neubert, 2019). 14 lande og 2 regioner (Abu Dhabi og Dubai) deltog i undersøgelsen, hvor elever i 4. klasse skulle vise, om de kunne tilegne sig information via læsning af sådanne tek-

ster. Der var tale om et simuleret tekstunivers og ikke om "rigtige" hjemmesider. I den danske rapport blev det fremhævet, at ikke kun de danske børn, men børn i alle de skandinaviske lande fik et bedre resultat, når de læste hjemmesidetekster, end når de læste trykte tekster (Mejding & Neubert, 2019, s. 38). Der var altså tale om et ganske anderledes resultat end det, som var fremgået af PISA 2009-undersøgelsen, hvilket kunne indikere, at danske børn i mellemtiden var blevet mere kompetente læsere af hjemmesidetekster.

Det er svært at sige, om det stadig er tilfældet. I den aktuelle PIRLS 2021 (Fougt et al., 2022, s. 223) indgår en test af børnenes evne til at navigere i, læse og forstå fem informerende hjemmesidetekster. Fundene løftes imidlertid ikke særskilt frem. Når det i PIRLS 2021 pointeres, at der generelt kan spores et fald i 4. klasses elevers læsekompetence (Fougt et al., 2022, s. 47), er det altså ikke tydeligt, om det betyder, at eleverne også er blevet mindre kompetente til at læse hjemmesidetekster.

De ovennævnte studier viser, at det er vigtigt, at børn og unge undervises i og lærer at anvende læsestrategier. Det er en pointe, som også fremgår af to reviews (Delgado et al., 2018; Loh, 2020). I reviewene kan man læse, at børn og unge ikke må anskues som digitalt indfødte. Selvom de er vokset op med adgang til internet, digitale medier og formater, betyder det ikke, at de automatisk er erfarne læsere af teksterne her. Det er noget, de skal lære.

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

- Mejding, J. (2011). PISA 2009 Danske unge i en international sammenligning Bind 3 - Laesning af elektroniske tekster. Danmarks Padagogiske Universitetsskole.
- Meding, J., & Neubert, K. (2019). ePIRLS 2016. En international undersogelse om laesning af informerende onlinetekster i 4. Klasse. Aarhus Universitetsforlag.

2. Læseforståelsen udfordres – og understøttes – i digitale medier og formater

Som nævnt ledte litteratursøgningen til en række reviews, der undersøgte børn og unges grad af læseforståelse, når teksten blev læst i henholdsvis et digitalt medie og på tryk (Clinton, 2019; Delgado et al., 2018; Dillon, 1992; Furenes et al., 2021; Singer & Alexander, 2017; Walsh, 2016).

Kort sagt handler læseforståelse om tekstens mening, som den realiseres af læseren. Læseforståelse er grundlæggende for både læring, læserens oplevelsen med teksten og generelt udbytte af den læste tekst og reviewene viser, at der er stor opmærksomhed på dette spørgsmål. De viser også, at der er interesse for at sammenligne digitale medier med papirbogen. I det hele taget kan der blandt de 54 studier spores et ønske om at adskille og sammenligne (Balling, 2017; Mangen et al., 2013). På baggrund af det synes det bemærkelsesværdigt, at 4. klasses elevernes kompetence i at læse hjemmesidetekster tekster ikke formidles særskilt i PIRLS 2021-undersøgelsen (Fougt et al., 2022).

I et ofte citeret spansk review (Delgado et al., 2018) konkluderes det, at læseforståelsen er udfordret, når børn læser teksten i et digitalt medie. Omvendt understøttes læseforståelsen, når de læser teksten trykt på papir. Det gælder, uanset om der er tale om fagtekster eller skønlitterære tekster. På baggrund af det opfordres der i reviewet til, at papirbogen indtager en mere central plads i skolens læseundervisning.

En grund til, at digitale medier udfordrer læseforståelsen, som det fremgår af det spanske review, kan være, at aktivitet på digitale platforme har vænnet hjernen til en hurtig, skimmende og overfladisk læsning, til mange afbrydelser og konstante nye input. Det er en tese, som er blevet fremsat i en amerikansk artikel (Wolf & Barzillai, 2009). De nye måder at læse på sker på bekostning af fordybelse i og forståelse af det læste. Hvis læseren atter skal lære at holde fokus, læse med fordybelse og forståelse, hvilket i artiklen betegnes som ”deep reading”, skal det ske via papirbogen som læsemedie, da den netop inviterer til en langsom læsning uden afbrydelser. Det skal også ske via læsning af længere tekster. Der opfordres derfor til, ligesom i det ovennævnte review, at børn og unge får større mulighed for at læse længere tekster samt papirbøger i både skole og fritid.

I Delgado et al. (2018) kan man læse, at tidligere reviews ikke har været entydige i deres konklusioner. Med andre ord kunne de ikke med sikkerhed sige, at digitale medier udfordrede læserens forståelse. En årsag til det kan være, at reviewene har fokus på forskellige digitale medier, formater og teksttyper. Delgado et al. (2018) baserer sig på 54 studier udgivet fra 2000 til 2017, der alle fokuserer på tekster, der fremtræder ens uanset om de læses på et digitalt medie eller i trykt form. I et norsk review (Furenes et al, 2021) anlægges der et andet perspektiv. I reviewet indgår 30 studier af skønlitterære tekster læst i henholdvis i-bøger og papirbøger, og konklusionen er, at billeder og tekstbokse i i-bogen kan understøtte læseforståelsen. Samtidig forstyrrer en tilknyttet ordbog, der skal støtte barnets udvikling af ordforråd, læseforståelsen, da den bevirker, at barnet fjerner fokus fra den læste tekst. Det samme gør billeder og tekstbokse, hvis de

ikke har direkte sammenhæng med historien. Der er altså tale om et format, der både kan støtte og udfordre læseforståelsen. Desuden påpeges det i et singaporeansk review (Loh, 2020), at tekstens længde ser ud til at have betydning for læseforståelsen. Når teksten er på 500 ord eller mindre, påvirkes læseforståelsen ikke af, at den læses på et digitalt medie. Ved længere tekster er forståelsen bedst, når teksten læses trykt på papir. Tekstens indhold er også af betydning. Hvis teksten fanger læseres interesse, eller hvis læseren har en forudgående indsigt i det givne emne, så er forståelsen større. Det gælder uanset om teksten læses i et digitalt medie eller på tryk. Endelig har læserens grad af læsekompetence betydning, en pointe der i øvrigt også fremgik af PISA 2009-undersøgelsen (Mejding, 2011). Typisk udviser dygtige læsere en højere grad af forståelse end udfordrede læsere gør, hvilket kan hænge samme med, at de mestrer et bredere spekter af læsestrategier.

De to review viser altså, at der er nuancer, som man bør have øje for i en sammenligning. Det udfordrer den ellers klare konklusion, som fremgår af det spanske review.

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018). Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. Educational research review, 25, 23–38. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.09.003

Furenes, M. I., Kucirkova, N., & Bus, A. G. (2021). A Comparison of Children's Reading on Paper Versus Screen: A Meta-Analysis. Review of educational research, 91(4), 483–517. https://doi.org/10.3102/0034654321998074

Loh, C. E. (2020). Children and adolescents' reading in print and digitally. Curriculum Planning and Development Division, Ministry of Education (CPDD, MOE).
Wolf, M., & Barzillai, M. (2009). The importance of: Deep reading. Educational Leadership, 66(6), 32–37.

3. Børn og unge er hyppige digitale mediebrugere og læsere af digitale formater

Børn og unges læsning på digitale medier, platforme og af digitale formater er blevet undersøgt på dansk grund (Hansen et al., 2022) og kortlagt i skandinaviske og internationale studier (Clark & Picton, 2019; Johnsson-Smaragdi & Jönsson, 2006; Loh & Sun, 2022; Merga, 2014). Et fund der gentager sig på tværs af studierne er, at digitale medier og formater bruges meget samtidig med, at børn og unge stadig foretrækker at læse længere tekster i papirbogen. I den seneste danske læsevaneundersøgelsen fremgår det således, at 39 % af eleverne i 5.-8. klasse angiver, at de læser papirbøger flere gange om ugen (Hansen et al., 2022, s. 15). Når fundet gentager sig på tværs af landeviser det, at danske børn og unge ikke er alene om at have denne præference. En forklaring kan være, at studierne er gennemført i lande, hvor børn og unges adgang til digitale medier og internetforbindelse er sammenlignelige med danske forhold. Man kunne muligvis have identificeret forskelle, hvis reviewet havde inddraget russiske, kinesiske eller afrikanske studier.

I det følgende fremhæves og diskuteres primært undersøgelser af danske børn og unges læsevaner og mediebrug.

Mens læsevaneundersøgelserne fra 00´erne til slutningen af 10´erne primært havde fokus på 3.-6. klassetrin (Hansen, 2014; Hansen et al., 2018; Steffensen & Weinreich, 2000, 2001), så har den seneste læsevaneundersøgelse fokus på 5.-8. klassetrin (Hansen et al., 2022). Der er altså sket en forskydning i forhold til aldersgruppe, hvilket hænger sammen med, at læsevaner og mediebrug hos udskolingselever er relativt underbelyst. Undersøgelserne adskiller sig desuden fra hinanden ved at fokusere på forskellige digitale medier. De undersøgelser, der blev foretaget i starten af år 2000, rummede spørgsmål om papirbogen, TV-, video- og computerbrug (Steffensen & Weinreich, 2000, 2001). Den seneste læsevaneundersøgelse rummer spørgsmål om brugen af sociale medier, tv-serier og online platforme og undersøger mulige sammenhænge med børn og unges læsning. Den rummer også spørgsmål om, hvor hyppigt børn og unge læser e- og lydbøger (Hansen et al., 2022). På den måde spejler læsevaneundersøgelserne den udvikling, der er sket – og som løbende sker – i mediebilledet.

Den nyeste viden om danske børn og unges digitale læsevaner finder man i undersøgelsen Børn og unges læsning 2021 (Hansen et al., 2022). Desuden rummer den danske PISA 2018-undersøgelse en mindre kortlægning af, hvor hyppigt 15-årige læser forskellige henholdsvis digitale og analoge formater og teksttyper (Bremholm & Bundsgaard, 2019). Da undersøgelsen har fokus på de lidt ældre elever, kan den supplere læsevaneundersøgelsen fra 2022. De to undersøgelser fremlægges nedenfor.

I PISA 2018-undersøgelsen kan man læse, at 77 % af de 15-årige chatter på hjemmesider "flere gange om dagen", og at 71 % søger oplysninger på hjemmesider for at lære mere om et bestemt emne, enten "flere gange om dagen" eller "flere gange om ugen". Endelig læser 63 % nyheder online med samme frekvens (Bremholm & Bundsgaard, 2019, s. 90). Billedet er omvendt, når det kommer til de unges læsning af trykte tekster. Kun 10 % læser skønlitteratur "flere gange om ugen", mens 6 % læser fagbøger og 6 % aviser med samme hyppighed

(Bremholm & Bundsgaard, 2019, s. 89). De 15-årige ser altså ud til at være både aktive og hyppige læsere af digitale formater og teksttyper. Trykte tekster er ikke noget, de prioriterer.

Den danske læsevaneundersøgelse (Hansen et al., 2022) bekræfter ovennævnte fund. Den viser, at hyppighed af boglæsning i fritiden falder i takt med, at eleverne bliver ældre (Hansen et al., 2022, s. 48). Det er således ikke overraskende, at så få af de 15-årige i PISA-undersøgelsen angiver, at de læser trykte tekster som skønlitteratur og fagbøger relativt sjældent. Desuden viser undersøgelsen, at samtlige af de deltagende elever er hyppige brugere af digitale medier, formater og platforme. Således bruger de fleste elever mindst en time om dagen på digitale spil (59 %), sociale medier (60 %) og streamingtjenester (71 %). Det fremhæves også, at mindst 8 ud af 10 børn og unge på alle klassetrin, det vil sige 5.-8. klasse, ser tv-serier på en normal hverdag, at platformene YouTube og TikTok er populære, og at især TikTok appellerer til unge i udskolingen. 52 % af eleverne i 7. klasse og 58 % af eleverne i 8. klasse bruger denne platform mindst en time dagligt (Hansen et al., 2022, s. 96).

Brugen af digitale formater og platforme har betydning for elevernes boglæsning. På alle klassetrin er der flest elever, der henter inspiration til boglæsning via film (47 %), internettet (46 %) og serier (40 %) (Hansen et al., 2022, s. 15). På internettet er det mere præcist sociale medier, som udgør den største inspirationskilde. Brugen af sociale medier ser samtidig ud til at hænge sammen med mindre fritidslæsning. De børn i undersøgelsen, der bruger meget tid på sociale medier, er mindre tilbøjelige til at læse bøger i deres fritid (Hansen et al., 2022, s. 16). De sociale medier rummer således både et potentiale og en barriere for børnenes læselyst.

Billedet af de sociale medier som barriere for boglæsning er ikke nyt. I et svensk studie (Johnsson-Smaragdi & Jönsson, 2006) danner det afsæt for en undersøgelse af, om digitale medier gradvist har overtaget den tid, som henholdsvis 11-12-årige og 15-16-årige bruger på boglæsning, og om digitale medier gradvist har erstattet bogen som læsemedie. Studiet udgør et metastudie af otte læse- og medievaneundersøgelser, som er foretaget i henholdsvis 1976, 1978, 1980, 1985, 1990, 1994, 1998 og 2002. Konklusionen er, at børn og unges boglæsning ikke ser ud til at være tidsmæssigt trængt, ligesom papirbogen ikke ser ud til at være forsvundet. På trods af, at der er kommet mange digitale medier til, indtager bogen stadig en central rolle i børn og unges mediebrug. Man kan mene, at der er tale om en fredelig sameksistens, eller at de forskellige medier supplerer hinanden.

Man skal naturligvis holde sig for øje, at det svenske studie inddrager otte læse- og medievaneundersøgelser, der er af ældre dato, og at der sidenhen er kommet nye digitale medier til, som fx tablet og smartphone. I dag ejer langt de fleste danske børn og unge deres egen smartphone fra 10-årsalderen. Der er altså sket store forandringer i både udbredelse og tilgængelighed af digitale medier. Af Bogpanelets seneste tre årsrapporter fremgår det imidlertid, at papirbogen stadig er det foretrukne læsemedie, samtidig med at der kan spores en stigning i brugen af lyd- og e-bøger samt podcasts (Bogpanelet, 2021, 2022, 2023). Det ser med andre ord ud til, at fortællingen om sameksistens og om, at de forskellige medier og formater supplerer hinanden, stadig er aktuel.

Stigningen i brug af e- og lydbøger, som påpeges i de tre årsrapporter, fremgår også af den danske læsevaneundersøgelse fra 2022 (Hansen et al., 2022). Sammenligner man med læsevaneundersøgelsen fra 2017, ser man, at den største stigning er sket i 7. klasse, hvor andelen af ugentlige læsere af e-bøger er vokset fra 5 % til 17 %. I 7. klasse er andelen af ugentlige lydbogslyttere steget fra 5 % til 15 %. Undersøgelserne rummer ikke mulige forklaringer på væksten. Et bud, som fremgår af en anden dansk undersøgelse (Henkel, Pedersen, et al., 2022), kan være, at elever læser e-bøger og lydbøger relativt ofte i skolesammenhæng (Henkel, Pedersen, et al., 2022, s. 10).

Sammen med PISA 2018-undersøgelsen tegner den danske læsevaneundersøgelse altså et billede af børn og unge, der er hyppige brugere af digitale formater og platforme, der henter inspiration til læsning via digitale platforme, og som har taget både e-bogen og lydbogen til sig – muligvis fordi de ofte læser disse formater i skolen. Hyppigheden af boglæsning falder i takt med, at eleverne bliver ældre samtidig med, at papirbogen stadig udgør det foretrukne læsemedie, når det drejer sig om læsning af længere tekster.

Faldet i hyppigheden af boglæsning har vakt bekymring blandt fagfolk og politikere og dannet afsæt for ministerielt initierede læselystkampagner og -initiativer, som er blevet gennemført i skole- og biblioteksregi. De seneste af slagsen er Bogglad (Slots- og Kulturstyrelsen, 2022) og National indsats for børn og unges læseglæde (Tænketanken Fremtidens Biblioteker, 2023). Initiativerne har fokus på papirbogen og har til hensigt at understøtte, at børn og unge får en mere positiv indstilling til bøger og en større lyst til at læse dem. Initiativerne arbejder for at give børn og unge adgang til bøger, afsætte tid til boglæsning, lade dem møde fagprofessionelle som læsende rollemodeller samt ved at understøtte tværgående samarbejder mellem skole, skolebibliotek/PLC og folkebibliotek (Balling & Vestergaard, 2022; Hauer, 2022; Lund, 2023; Lund & Skyggebjerg, 2021; Vestergaard, 2021).

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Bremholm, J., & Bundsgaard, J. (2019). Danske elevers læsning i danskfaget, i skolen og i fritiden. I PISA 2018. Danske unge i en international sammenligning. VIVE - Viden til Velfærd.

Hansen, S. R., Hansen, T. I., & Pettersson, M. (2022). Børn og unges læsning 2021. Aarhus Universitetsforlag.

Henkel, A. Q., Pedersen, B. S., & Poulsen, N. J. (2022). Læsere mellem medier. Silkeborgundersøgelsen. Rapport om læse- og mediepraksis blandt børn i 6. og 8. Klasse. Aarhus Universitet.

Johnsson-Smaragdi, U., & Jönsson, A. (2006). Book Reading in Leisure Time: Long-Term changes in young peoples' book reading habits. Scandinavian journal of educational research, 50(5), 519–540. https://doi.org/10.1080/00313830600953600

4. Papirbogen er lig med ro, i-bogen læses med sanserne, og lydbogslytning er svært

PISA 2018 og den danske læsevaneundersøgelse kortlægger hyppigheden i brugen af digitale formater, platforme og teksttyper. De beskæftiger sig ikke med elevernes holdninger til samme eller deres oplevelser med de tekster, de læser. Viden om dette emne kan man i stedet hente i kvalitative studier, heriblandt de fem styks, som litteratursøgning og -sortering i dette review resulterede i (Balling, 2017; Henkel, Mygind, et al., 2022; Hermansson & Olin-Scheller, 2022; Loh et al., 2023; Merga, 2014). I det følgende fremlægges to af dem. Begge er danske studier. I det ene undersøges unges holdninger til det at læse skønlitteratur i papirbog og på tablet (Balling, 2017), i det andet undersøges 8. klasses elevers oplevelser med at læse den samme skønlitterære roman i papirbog eller som lyd- eller i-bog (Henkel, Mygind, et al., 2022). Balling (2017) baserer sig på seks fokusgruppeinterviews med 25 elever på 8. og 9. klassetrin. De interviewede unge fortæller, at de foretrækker papirbogen, når de læser længere tekster og skønlitteratur generelt. På trods af, at de er hyppige brugere af tabletten, som gør det muligt for dem at læse skønlitteratur når som helst og hvor som helst, vælger de altså den fysiske bog til. For de interviewede unge er fordelene ved papirbogen, at den – modsat tabletten – ikke rummer forstyrrelser, at den ikke kræver strøm for at kunne fungere, og at den kun rummer én tekst. Andre fordele ved bogen er, at de har en fysisk fornemmelse af, hvor de er i teksten. Tablettens format er konstant, uanset hvilken tekst den rummer. Endelig fortæller de unge, at de vælger bogen til, når de ønsker at få fred og ro og en pause, hvor de kan slappe af og fordybe sig. Det er argumenter, der kan genkendes fra den tidligere fremhævede amerikanske artikel (Wolf & Barzillai, 2009). Desuden tiltrækkes nogle unge af bogens materialitet i form af dens duft og vægt. De finder det forkert eller direkte mærkeligt at læse skønlitteratur på en tablet. Det viser, fremhæves det i studiet, at de unge knytter en særlig symbolsk værdi til bogen (Balling, 2017, s. 21).

I Henkel, Mygind, et al. (2022) undersøges det, hvordan elever i fire 8. klasser tilgår og læser den samme roman, Nord (Hübbe & Meisler, 2017), som enten papir-, lyd- eller i-bog. For at få indblik i det har forskerne indhentet forskellige elevproduktioner i form af læselogs, videologs og billedcollager samt foretaget klasserumsobservationer og semistrukturerede fokusgruppeinterviews. Studiet viser, at elevernes oplevelser med papirbogen stemmer overens med dem, som er nævnt ovenfor (Balling, 2017), hvorfor der i det følgende fokuseres på deres oplevelser med i-bogen og lydbogen.

I-bogs- og lydbogslæserne har det til fælles, at de forholder sig til formatet. Omvendt fremstår papirbogen nærmest usynlig for boglæserne. En mulig forklaring på dette, fremgår det i studiet, kan være, at bogen udgør et kendt medie, mens i-bogen og lydbogen er forholdsvis nye og ukendte formater for eleverne, hvorfor de påkalder sig deres opmærksomhed. Desuden er der indtil videre kun udgivet få i-bøger i Danmark, så eleverne er formentlig ikke vant til formatet.

Der er samtidig forskel på, hvordan eleverne tilgår og læser de to digitale formater. De elever, der læser i-bogen, hæfter sig ved multimodale greb i form af billeder, baggrundslyde

og oplæserens stemme samt ved elementer, der appellerer til interaktion. Det fremhæves i studiet, at eleverne læser "med sanserne forrest" (Henkel, Mygind, et al., 2022, s. 33). De visuelle, auditive og taktile elementer i bogen appellerer til elevernes udforskning af og engagement i historien. Samtidig understøtter de forståelsen af historien.

De elever, der lytter til lydbogen, er optaget af oplæserstemmen og det tempo, historien er indlæst i. De mener, at oplæserstemmen er rar at lytte til, og at den levendegør historiens karakterer og univers. Det indikerer indirekte, at en "dårlig" oplæserstemme kan have en anden og negativ indflydelse på læseoplevelsen. Mens nogle elever har en god forståelse såvel som en god læseoplevelse, så oplever andre, at oplæsningstempoet er for hurtigt. De får ikke alle ordene med og har svært ved at forstå og gengive historien. Det forværres af, at de hverken har tekst eller billeder, der kan hjælpe deres hukommelse og navigation, men kun lyd at forholde sig til (Henkel, Mygind, et al., 2022, s. 32–36).

I studiet konkluderes det, at i-bogen kalder på en sansende og eksplorativ tilgang, som eleverne gerne indtager, mens lydbogen kan udfordre deres forståelse og orientering. Eleverne fremstår altså mere positivt stemte overfor i-bogen end overfor lydbogen. Det konkluderes også, at de to digitale formater kalder på særlige læsestrategier, som eleverne skal tilegne sig, og hvor de endnu er novicer. Samme pointe blev i øvrigt fremhævet indledningsvis i forbindelse med beskrivelsen af børn og unges læsning af hjemmesidetekster.

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Balling, G. (2017). Unges læsning i en digital tidsalder: De unges holdninger til og oplevelser med læsning på skærm og papir. Learning tech, 56–84.

Henkel, A. Q., Mygind, S., & Svendsen, H. B. (2022). Læseoplevelser i tre medier. Rapport om 8. Klasseelevers læseoplevelser af fortællingen Nord som papirbog, lydbog og digital fortælling.

5. Skoleelever hilser e-bogen velkommen, men ser ikke tabletten som et læsemedie

Blandt de inkluderede studier er der, som nævnt indledningsvist, fire studier, der sætter fokus på e-bogslæsning (Ciampa, 2016; Jones & Brown, 2011; McVicker, 2019; Tveit & Mangen, 2014). De er interessante, fordi såvel Bogpanelets tre seneste årsrapporter (Bogpanelet, 2021, 2022, 2023) som den seneste læsevaneundersøgelse (Hansen et al., 2022) viser, at læsning af e-bøger er i vækst hos danske børn og unge. Studierne tilbyder en forståelse af, hvordan børn og unge forholder sig til dette format.

Fælles for de fire studier, er, at de undersøger e-bogslæsning i skolen, ikke i fritiden. Et andet fælles udgangspunkt er, at de ikke undersøger elevers læsning af e-bøger på en e-bogslæser, men på en tablet. Det er vigtigt at notere sig, da tabletten rummer de samme muligheder for forstyrrelser som en computer eller smartphone, mens en e-bogslæser kun kan bruges til at læse e-bøger.

I studierne kan man læse, at udvalget af e-bøger typisk er stort, og bøgerne er let tilgængelige for eleverne via forskellige online platforme. Det gør det let for læreren at inkludere e-bogen i skolens undervisning. Desuden fremhæves det, at e-bogen ofte rummer mulighed for, at eleven kan lytte til det læste og dermed fungere understøttende for udfordrede læsere. Begrundelserne er interessante, fordi de præsenterer et digitalt medie – tabletten – som en ressource for læsning og ikke som en barriere eller hindring for læseforståelse, som andre studier der er blevet inddraget i dette litteraturreview.
Studierne har fokus på forskellige aldersgrupper, nemlig indskoling, mellemtrin og udskoling, og de er foretaget i henholdsvis 2011, 2014, 2016 og 2019 og i forskellige lande. Det er vigtigt at holde sig disse forskelle for øje i nedenstående præsentation af resultaterne. Det gælder både antallet af tilgængelige e-bøger og den generelle udbredelse af e-bogslæsning, som formentlig har været forskellig.

I et amerikansk studie (Jones & Brown, 2011) blev det undersøgt, hvad der tiltrak børn, når de læste e-bøger. Et spørgeskema, som blev besvaret af 22 elever i 3. klasse, viste, at de var positive overfor muligheden for at vælge mellem flere titler, at de kunne vælge deres egen e-bog, og at den lå fast på deres tablet, så de nemt kunne tilgå den. Eleverne var også positive overfor de funktioner, som var integreret i e-bogen, det være sig automatisk sidevending, en søgefunktion, eller at de havde mulighed for at få teksten læst højt.

Et andet og ligeledes amerikansk studie (McVicker, 2019) undersøgte, hvilke erfaringer 98 elever i fire forskellige 4. klasser havde med e-bogslæsning på tablet. Studiet blev gennemført som en spørgeskemaundersøgelse, og et interessant fund var, at det ikke var alle elever, der anskuede tabletten som et læsemedie. 40 % af eleverne angav, at de aldrig havde læst en e-bog på en tablet før, og 30 % af eleverne rapporterede, at de ikke var klar over, at man kunne læse en e-bog på en tablet. Fundet gentager sig i et norsk studie (Tveit & Mangen, 2014), der via et spørgeskema kortlagde erfaringerne fra 143 elever i 10. klasse med at læse e-bøger på tablet. Studiet viste, at 65 % af eleverne angav at have en tablet derhjemme, og at 12 % af eleverne havde læst en e-bog på den. De

norske unge i 10. klasse viste sig altså, ligesom de amerikanske elever i 4. klasse, ikke at være vante til at læse e-bøger på tablet.

En mulig årsag til den manglende viden og erfaring kan ifølge et canadisk studie (Ciampa, 2016) være, at eleverne primært anvender tabletten til at se video og spille spil, og ikke anskuer den som et læsemedie. Studiet blev gennemført via et spørgeskema, som 30 elever i 1. klasse besvarede, og det viste, at eleverne – selvom de var positive overfor at læse e-bøger på tablet i skolen – ikke så ud til at bruge tabletten som et nyt læsemedie i fritiden. Når de kom hjem, angav de, at de atter ville anvende den til se video og spille spil.

De fire studier viser altså, at børn og unge er positivt stemte overfor at læse e-bøger i skolen, samtidig med at de ikke anskuer en tablet som et medie for boglæsning i hverken skole eller fritid. Studierne siger ikke noget om, hvorvidt det samme er gældende for danske børn og unge og deres e-bogslæsning. De udpeger dog opmærksomhedspunkter, som kan være relevante såvel i forhold til at forstå børns e-bogslæsning som i fremtidige studier af samme.

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Ciampa, K. (2016). Motivating Grade 1 Children to Read: Exploring the Role of Choice, Curiosity, and Challenge in Mobile Ebooks. Reading psychology, 37(5), 665–705. https://doi.org/10.1080/02702711.2015.1105337

Jones, T., & Brown, C. (2011). Reading engagement: A comparison between ebooks and traditional print books in an elementary classroom. International Journal of Instruction, 4(2).

McVicker, C. J. (2019). Plugged and Unplugged Reading: Studying the Preferences of Readers. The Reading teacher, 72(6), 731–740. https://doi.org/10.1002/trtr.1791

Tveit, Å. K., & Mangen, A. (2014). A joker in the class: Teenage readers' attitudes and preferences to reading on different devices. Library & information science research, 36(3–4), 179–184. https://doi.org/10.1016/j.lisr.2014.08.001

6. Det er papirbogen – ikke e-bogen og i-bogen – der er velkommen i hjemmet

En række af de 54 studier undersøger papirbogens betydning samt e- og i-bogslæsning i hjemmet (Bus et al., 2020; Kucirkova & Flewitt, 2022; Loh & Sun, 2022; Maynard, 2010). De har fokus på førskolebørn, på relationen mellem forælder og barn i læsesituationen og på forældrenes holdning til papirbogen og de ovennævnte digitale formater. Studierne giver et indblik i hjemmets læsekultur, hvilket er interessant, da studier har vist, at hjemmets læsekultur er væsentlig for barnets læsekultur (Fougt et al., 2022; Henkel, Pedersen, et al., 2022). Nedenfor fremhæves fund formidlet i to af studierne.

I det ene studie, det tidligere omtalte singaporeanske review (Loh, 2020), fremgår det, at især forældre fra middelklassen foretrækker at læse papirbøger højt for deres barn, fordi det er et kendt medie for dem, og fordi de oplever, at bogen bibringer højtlæsningssituationen en særlig ro og nærhed med barnet, som e- og i-bøger ikke gør. Bogens ro, skal det indskydes, er også blevet fremhævet af danske unge (Balling, 2017), de singaporeanske forældre er altså ikke er alene om denne holdning. Videre kan man læse, at forældrene understøtter deres børns boglæsning ved at købe papirbøger til dem, tage dem med på biblioteket og ved at være læsende rollemodeller. Der er altså en tydelig prioritering af papirbogen som medie og en hierarkisering, hvor papirbogen er e- og i-bogen overlegen. Det skal pointeres, at studiet fokuserer på forældre fra middelklassen og ikke på andre klasser eller samfundslag, hvor forældre muligvis kan have andre tilgange og holdninger til digitale medier og formater for højtlæsning.

Det andet studie, som er foretaget i England (Kucirkova & Flewitt, 2022), undersøger mødres oplevelse af og erfaring med i-bogslæsning. I studiet læser mødre i syv forskellige familier fire prisvindende, skønlitterære i-bøger sammen med deres 0-5-årige barn. Forskerne observerer højtlæsningssituationerne og interviewer mødrene efterfølgende. I studiet påpeges det, at mødrene udviser et konfliktfyldt forhold til i-bøgerne, der relaterer sig til, at de læser dem på en tablet og ikke i en bog. Mødrene anskuer ikke tabletten som et optimalt eller "rigtigt" læsemedie. Observationerne understøtter den pointe, idet forskerne oplever, at mødrene sjældent går i dialog med barnet om det læste. Det gør de i modsætning hertil, når de læser papirbøger. I stedet ser det ud til, at de lader i-bogens billeder og mulighed for interaktion tage over. I de syv hjem er der restriktioner på børnenes brug af digitale medier. Desuden har de færreste børn adgang til i-bøger ud over de fire, som forskerne introducerer i studiet. Studiet udpeger tre problematikker i forhold til i-bogslæsning: 1) De kan forhindre, at forældre og børn læser i-bøger sammen, hvorved de kan gå glip af gode, fælles læseoplevelser. 2) De kan betyde, at mødrene ikke får lyst til at købe i-bøger, hvilket kan influere på forlagenes prioriteter og produktion af samme. 3) Mødrene kan sende negative signaler, der kan smitte af på barnets holdning til og kendskab til i-bøger.

De to ovennævnte studier viser altså, at e- og i-bogen ikke er velkomne i de studerede hjem. Hvis danske børn vokser op i en lignende læsekultur, er spørgsmålet, hvordan de vil blive påvirket og om de vil være tilsvarende skeptiske eller om de vil stille sig mere positive til formatet? Aktuelt kan spores en stigning i danske elevers e-bogslæsning (Bog-

panelet, 2023; Hansen et al., 2022) og studie har som tidligere beskrevet vist, at i-bøger appellerer til børns udforskning og engagement (Henkel, Mygind, et al., 2022).

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Kucirkova, N., & Flewitt, R. (2022). Understanding parents' conflicting beliefs about children's digital book reading. Journal of Early Childhood Literacy, 22(2), 157–181. https://doi.org/10.1177/1468798420930361

Loh, C. E. (2020). Children and adolescents' reading in print and digitally. https://repository.nie.edu.sg/handle/10497/22548

7. BookTok i undervisningen kalder på vigtige overvejelser og på bestemte læsertyper

Blandt de inkluderede studier er et amerikansk og et hollandsk (Dera et al., 2023; Jerasa & Boffone, 2021), der begge undersøger, om og hvordan BookTok kan inddrages i skolens undervisning og bidrage til at stimulere elevernes læselyst og læsekultur. BookTok er et læserfællesskab på det sociale medie TikTok, hvor børn og unge henter og formidler bogtips via korte videoer.

Studierne er interessante, fordi den tidligere fremhævede danske læsevaneundersøgelse (Hansen et al., 2022) viste, at især unge var hyppige brugere af denne platform, samt at børn og unge blev inspireret til læsning via sociale medier, herunder BookTok. De to studier giver altså et indblik i, om og hvordan en platform, som børn og unge selv opsøger og anvender i fritiden, kan have betydning for deres læsning.

I det amerikanske studie (Jerasa & Boffone, 2021) reflekterer forskerne over, hvordan BookTok kan medvirke til at gøre litteratur og læsning mere vedkommende og meningsfuld for skoleelever. Konkret kan det ske, ved at læreren viser eleverne udvalgte BookTok-videoer og dermed introducerer dem til platformen. Læreren kan også understøtte eleverne i at producere egne videoer til BookTok og dermed invitere dem til at blive bidragsydere. Endelig kan læreren facilitere en dialog om elevernes videoer og dermed sætte litteraturformidling og læsning i centrum med afsæt i elevernes egne produktioner. På den måde kan læreren introducere eleverne til et online læserfællesskab, der kan inspirere dem i deres bogvalg, inspirere dem til at læse bøger og give dem mulighed for at møde unge, læsende rollemodeller.

Det skal fremhæves, at der knytter sig væsentlige udfordringer og overvejelser til at bruge BookTok i undervisningen. I ovennævnte studie understreges det, at læreren skal informere eleverne om, at de ikke må dele personfølsomme oplysninger, og at det er nødvendigt at gennemføre en dialog om regler for GDPR, hvis man vil bruge BookTok i undervisningen. I Danmark har flere kommuner desuden indført forbud mod at anvende TikTok, hvilket umuliggør at man anvende platformen til at skabe læselyst og elevinddragelse i skolen.

Det hollandske studie (Dera et al., 2023) undersøger, om BookTok kan inspirere unge til at vende tilbage til en tidligere interesse for læsning. Undersøgelsen viser et fald i læsehyppighed og læselyst i takt med, at hollandske elever bliver ældre. Det samme gør sig som tidligere beskrevet gældende i Danmark. (Hansen et al., 2018, 2022; Henkel, Pedersen, et al., 2022). I det hollandske studie introduceres 173 unge fra syv forskellige 9. klasser til BookTok. Før og efter introduktionen besvarer de et spørgeskema, der har til formål at kortlægge deres læsehyppighed, holdning til læsning og til BookTok samt eventuelle ændringer i holdninger. Konklusionen er, at BookTok appellerer til de elever, der i forvejen læser meget og har en positiv holdning til læsning. De elever, der ikke læser meget, og som helst undgår at læse bøger, ser ikke ud til at blive tiltrukket af

platformen. Mellem disse to yderpunkter placerer en tredje læsergruppe sig. Den kendetegnes ved, at eleverne nogle gange kan lide at læse bøger, andre gange ikke og de betegnes i studiet som "bogtvivlere". Af disse tilkendegiver nogle, at BookTok måske vil kunne inspirere dem til at læse hyppigere, og at platformen kan medvirke til, at deres holdning til læsning bliver mere positiv. I studiet foreslås det, at man i fremtidige læselyststimulerende indsatser har særligt øje for denne læsergruppe. Det fremhæves desuden, at klassens meget læsende elever kan inddrages og bidrage til at inspirere "bogtvivlerne". På den måde vil de unge ikke kun blive inspireret til at læse i et online læserfællesskab men også i et fysisk af slagsen.

De to studier viser altså, at det knytter sig både muligheder og udfordringer til det at inddrage et socialt medie som BookTok i undervisningen, og at der er et særligt potentiale at spore i forhold til de såkaldte "bogtvivlere".

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Dera, J., Brouwer, S., & Welling, A. (2023). BookTok's appeal on ninth-grade students: An inquiry into students' responses on a social media revelation. Journal of adolescent & adult literacy, 67(2), 99–110. https://doi.org/10.1002/jaal.1303

Jerasa, S., & Boffone, T. (2021). BookTok 101: TikTok, Digital Literacies, and Out-of-School Reading Practices. Journal of Adolescent & Adult Literacy, 65(3), 219–226. https://doi.org/10.1002/jaal.1199

8. I fritiden er unge bevidste og fleksible brugere af digitale formater og platforme

Danske børn og unges brug af digitale formater og platforme samt læsning af digitale og analoge teksttyper i fritiden er blevet kortlagt i de tidligere fremhævede læsevane-undersøgelser (Bremholm & Bundsgaard, 2019; Hansen et al., 2022). I dem udgør det digitale aspekt en del af den samlede undersøgelse, der ikke udfoldes yderligere. Det gør de derimod i en dansk rapport (Henkel, Pedersen, et al., 2022), som fremlægges nedenfor.

Rapporten formidler fund fra en spørgeskemaundersøgelse, som 342 elever på 6. klassetrin og 223 elever på 8. klassetrin (i alt 565 elever) har deltaget i. Blandt andet viser undersøgelsen, at børnene veksler mellem mange forskellige medier, formater og platforme i skole og fritid og ofte anvender flere på samme tid. De kan snakke med vennerne på Snapchat på smartphonen, spille spil på computer og se film på Netflix samtidigt. De kan også høre musik og bruge sociale medier på telefonen, se film på computeren samt kombinere YouTube-brug med musik eller computerspil (Henkel, Pedersen, et al., 2022, s. 9). Det skal indskydes, at denne samtidige brug af medier og formater også blev påpeget i en læsevaneundersøgelse udgivet i 2001 (Steffensen & Weinreich, 2001). Der er altså tale om et velkendt brugsmønster.

Undersøgelsen viser også, at børnenes adfærd er styret af indhold frem for medie, når de søger efter gode fortællinger. Med andre ord vælger de indhold uafhængigt af hvilket medie indholdet formidles gennem, og de søger indhold på tværs af medier. Det sker for eksempel, når de følger udvalgte indholdsskabere, fortællinger, idoler og foretrukne fiktive karakterer på tværs af formater og platforme.

I rapporten konkluderes det, at fire ud af fem af de adspurgte børn kan betegnes som fritidslæsere. Mere konkret handler det om, at 81% af eleverne angiver at bruge mindst ét af følgende medier og formater i deres fritid: trykte bøger, blade/magasiner, trykte tegneserier/graphic novels, e-bøger, podcasts og/eller lydbøger (Henkel, Pedersen, et al., 2022, s. 16). Når forskerne drager denne konklusion, beror det på, at de arbejder med en bred definition af læsning, hvor oplevelser, underholdning, fortællinger og viden ikke kun tilgås via skrift men også via lyd og billede. Med definitionen lægger de altså op til en anden forståelse af, hvordan man forstår læsning og læsere, der adskiller sig fra den forståelse, at læsning alene sker i papirbøger.

Det er spørgeskemaet som undersøgelsesmetode, der danner omdrejningspunkt såvel i ovennævnte rapport som de tidligere nævnte læsevaneundersøgelser. Det betyder, at de deltagende børn og unge skal vælge mellem prædefinerede svarmuligheder, eller at de bliver bedt om at formulere svar på åbne spørgsmål. De får i mindre grad mulighed for at sætte egne ord på deres brug af medier, formater og platforme. Da eleverne besvarer spørgeskemaet i skolen, er der formentlig tale om en erindret oplevelse, når man spørger til deres læsning. Desuden kan skolekonteksten spille en rolle for elevens svar. Der er altså flere aspekter, der kan virke ind på undersøgelsernes resultater og konklusioner. I den sammenhæng bliver det ekstra interessant at se på studier, der søger at få indsigt

i børn og unges egne perspektiver på brug af medier, platforme og formater i fritiden. Blandt de inkluderede studier var der et enkelt, som havde dette fokus.

Studiet er foretaget i Singapore (Loh et al., 2023), og i det indgår 12 piger på mellem 13 og 16 år. De beskrives alle som dygtige og hyppige læsere med en positiv holdning til læsekompetence og boglæsning. Der er altså tale om unge, der ligner hinanden både køns-, alders- og læsermæssigt, og som formentligt kan betegnes som elever, der læser meget, og ikke som de tidligere omtalte "bogtvivlere" eller elever, der ikke læser, og som undgår bøger.

Undersøgelsen er foretaget som et mobiletnografisk studie, der i det konkrete tilfælde består i, at pigerne over fire dage modtager spørgsmål via en app (Dscout), som de har installeret på deres mobiltelefon. Spørgsmålene er rettet mod den tekst, de aktuelt er i gang med at læse, det medie, de læser den på, og den kontekst, de læser i. Desuden bliver de bedt om at beskrive, hvorfor de læser teksten. Da pigerne afgiver deres svar i realtid og udenfor skoletid er forventningen, at undersøgelsestilgangen giver indsigt i deres reelle brug af medier, formater og platforme i fritiden. I tillæg til de spørgsmål, de modtager via appen på mobiltelefonen, bliver de interviewet af forskerne.

Undersøgelsen viser, at de 12 pigers læsevaner er tæt forbundet med det givne medie. De anvender mobiltelefonen til at læse korte teksttyper, der i studiet mere præcist defineres som tekster, der er på mellem 800 og 2000 ord, eksempelvis nyheder. Som årsag angiver pigerne, at nyheder opdateres løbende, og at de, ved at læse dem på mobilen, let og konstant kan holde sig orienterede. De 12 piger bruger også mobiltelefonen til at gå på forskellige platforme, herunder sociale medier, for at læse tekster der, som fanger deres interesse. Det sker ofte, da de hele tiden har mobiltelefonen på sig og kan tjekke notifikationer løbende. Nogle gange læser de på telefonen, hvis de keder sig, eller mens de venter på noget/nogen.

Samtlige 12 piger er på BookTok, hvor de både henter inspiration til boglæsning, i form af skønlitteratur i papirbøger, og inspiration til tekster, der kun kan læses online. Det være sig eksempelvis fanfiction eller tegneserier, som de finder på Webtoon. Pigerne læser også mellemlange tekster, der i projektet defineres som tekster på mellem 5000 og 10.000 ord, for eksempel når de laver lektier hjemme. Til det foretrækker de at anvende computeren. Den giver dem et bedre overblik over den/de tekster, de arbejder med. Samtidig kan de have deres noter liggende ved siden af i papirform. Endelig foretrækker pigerne papirbogen, når de skal læse lange tekster, der i projektet defineres som skønlitteratur. På baggrund af dette beskrives pigerne som både bevidste og dygtige brugere af forskellige digitale medier, formater, platforme og teksttyper.

Modsat den danske rapport, som påpeger, at eleverne opfører sig indholdsorienteret frem for medieorienteret, så viser ovennævnte studie altså, at pigerne opfører sig medieorienteret. Forskellen kan måske forklares med, tilgangen i undersøgelsen fra Singapore, hvor mediet spiller en central rolle i og med, at pigerne modtager spørgsmål via deres mobiltelefon. Samtidig viser studiet, at pigerne er bevidste i forhold til deres

valg af læsemedie, samt at de fleksibelt og kompetent udnytter de muligheder, de ved, det givne medie rummer for læsning. Resultaterne og den mobiletnografiske undersøgelsestilgang udpeger interessante retninger at orientere sig efter i nye studier af børn og unges læse- og medievaner i fritiden.

REFERENCER TIL VIDERE LÆSNING

Henkel, A. Q., Pedersen, B. S., & Poulsen, N. J. (2022). Læsere mellem medier. Silkeborgundersøgelsen. Rapport om læse- og mediepraksis blandt børn i 6. Og 8. Klasse. Aarhus Universitet.

Loh, C. E., Sun, B., & Lim, F. V. (2023). "Because I'm always moving": A mobile ethnography study of adolescent girls' everyday print and digital reading practices. Learning, media and technology, 48(4), 1–20. https://doi.org/10.1080/17439884.2023.2209325

FEM OVERORDNEDE TENDENSER

På tværs af de otte tematikker kan identificeres fem overordnede tendenser, som fremlægges nedenfor.

1. DIGITALE MEDIER ANSKUES BÅDE SOM EN BARRIERE OG SOM EN RESSOURCE

Der er en dobbelthed at spore i forståelsen af digitale medier, formater og platforme. På den ene side anskues de som en barriere for læsning, på den anden side som en ressource for læsning. Det drejer sig eksempelvis om læseforståelsen, der både kan være udfordret og støttet af det digitale medie eller format. Det drejer sig også om sociale medier, der både anskues som en tidsrøver fra boglæsning og en inspirationskilde til samme. Endelig drejer det sig om tabletten, som forældre sætter begrænsninger for brugen af i hjemmet, og som hverken børn eller forældre anser for at være et rigtigt medie for læsning, mens den på den anden side anskues som en ressource for e-boglæsning i skolen.

2. EN TENDENS TIL AT ADSKILLE OG SAMMENLIGNE DIGITALE OG ANALOGE MEDIER FOR LÆSNING

I studierne er der en tendens til at adskille og sammenligne. Digitale medier og formater stilles op overfor papirbogen og trykte tekster og hensigten er at påpege mulige fordele og ulemper ved at læse på henholdsvis det ene og det andet. Her ser trykte tekster og papirbogen ud til rumme flest fordele. Det gælder i forhold til læserens grad af læseforståelse og i forhold til fordybelse og fokus når det drejer sig om læsning af længere tekster. Samtidig rummer digitale medier og formater også fordele. Det er for eksempel tilfældet, når elever har let adgang til e-bøger via online platforme og når i-bøger både kan støtte læseforståelsen og appellere til elevens engagement i teksten. Adskillelse og sammenligning indikerer en skepsis overfor digitale medier og en nysgerrighed efter, hvad papirbogen og trykte tekster kan, når de ses i forhold til digitale medier. Der er mindre fokus på at undersøge samspillet mellem digitale medier og papirbogen, på trods af at det ser ud til, at børn og unge har glæde af at anvende flere forskellige medier – ofte samtidig – og at de følger og finder det indhold, der interessere dem, på tværs af medier og formater.

3. DIGITALE FORMATER KRÆVER FORSKELLIGE LÆSESTRATEGIER OG PAPIRBOGEN KAN OPDRAGE LÆSEREN

Læsekompetence må ikke kun anskues som en generel kunnen, men bør også ses som noget, der tager form og afstemmes efter det givne format. Således kalder hjemmesidetekster på en kildekritisk og fokuseret læsning, i-bøger appellerer til en sansende og eksplorativ læsning, mens lydbøger kræver, at læseren kan danne sig et overblik over teksten og følge med, selvom denne ikke kan se de skrevne ord. Omvendt præsenteres trykte tekster – herunder længere tekster og skønlitteratur – samt papirbogen, som formater og et medie, der kan lære børn og unge at læse fokuseret, med forståelse og fordybelse. Mens digitale formater kræver forskellige læsestrategier, som børn og unge skal undervises i og lære at anvende, så er forventningen altså, at trykte tekster og papirbogen kan opdrage læseren. Via dem kan læseren atter opnå fokus, forståelse og fordybelse.

4. PAPIRBOGEN ER STADIG DET FORETRUKNE LÆSEMEDIE

Et tilbagevendende diskussions- og interessepunkt er, hvorvidt papirbogen er ved at forsvinde ud af børn og unges mediebrug. Det ser ikke ud til at være tilfældet. På trods af, at der eksisterer mange digitale medier og ditto formater, som børn og unge gerne opsøger og bruger, så er papirbogen ikke forsvundet. Den udgør deres foretrukne medie, når det kommer til læsning af længere tekster og skønlitteratur. Desuden giver papirbogen mulighed for at få ro og fordybe sig, hvilket de ikke mener er muligt på en computer eller tablet. Endelig tillægger både børn, unge og voksne papirbogen en særlig symbolsk værdi, som de ikke tildeler tabletten eller e- eller i-bøger. Det ser altså ud til, at papirbogen både indtager en specifik funktion og har en helt særlig betydning i børn og unges mediebrug og læsevaner.

5. MERE VIDEN OM BØRN OG UNGES BRUG AF MEDIER, FORMATER OG PLATFORME I FRITIDEN

Børn og unges brug af medier, formater, platforme samt læsning af forskellige digitale og analoge teksttyper er blevet kortlagt i en række kvantitative og kvalitative undersøgelser. De er gennemført i skoleregi og ikke i fritiden, hvilket kan påvirke elevernes svar. Litteratursøgningen i forbindelse med dette litteraturreview ledte kun til ét studie, der via en mobiletnografisk tilgang søgte at afdække børn og unges digitale mediebrug og læsning i fritiden. Man kan ikke konkludere, at det ene studie betyder, at der er foretaget få studier af børn og unges digitale læsning i fritiden. Det vil kræve, at der foretages nye litteratursøgninger. Studiets fund og undersøgelsestilgang udpeger dog interessante retninger at orientere sig efter i nye studier af børn og unges læse- og medievaner i fritiden.

REFERENCER

Andersen, A. M., Egelund, N., & Pilegaard Jensen, T. (2001). *Forventninger og færdigheder: - Danske unge i en international sammenligning* (1. udgave. 1. oplag.). AKF.

Balling, G. (2017). Unges læsning i en digital tidsalder: De unges holdninger til og oplevelser med læsning på skærm og papir. *Learning tech*, 56–84.

Balling, G., & Vestergaard, L. (2022). Børns læselyst—En analyse af de seneste 20 års kulturpolitiske argumenter og strategier i Danmark. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 25(3), 272–292. https://doi.org/10.18261/nkt.25.3.8

Bogpanelet. (2021). *Bogen og litteraturens vilkår 2021. Bogpanelets årsrapport*. Bogpanelet, Slots- og kulturstyrelsen.

Bogpanelet. (2022). *Bogen og litteraturens vilkår. Bogpanelets årsrapport 2022*. Bogpanelet, Slots- og kulturstyrelsen.

Bogpanelet. (2023). *Bogen og litteraturens vilkår 2023. Bogpanelets årsrapport.* Bogpanelet, Slots- og kulturstyrelsen.

Bremholm, J., & Bundsgaard, J. (2019). Danske elevers læsning i danskfaget, i skolen og i fritiden. *I PISA 2018. Danske unge i en international sammenligning*. VIVE Viden til Velfærd.

Bus, A. G., Neuman, S. B., & Roskos, K. (2020). Screens, Apps, and Digital Books for Young Children: The Promise of Multimedia. *AERA Open*, 6(1), 233285842090149. https://doi.org/10.1177/2332858420901494

Christensen, V. T., Beuchert, L., & Rasmussen, D. (2023). *PISA 2022. Hovedrapport.* VIVE Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Ciampa, K. (2016). Motivating Grade 1 Children to Read: Exploring the Role of Choice, Curiosity, and Challenge in Mobile Ebooks. *Reading psychology*, 37(5), 665–705. https://doi.org/10.1080/02702711.2015.1105337

Clark, C., & Picton, I. (2019). *Children, young people and digital reading*. National Literacy Trust. https://nlt.cdn.ngo/media/documents/Reading_digitally_-_April_2019.pdf

Clinton, V. (2019). Reading from paper compared to screens: A systematic review and meta-analysis. *Journal of research in reading*, 42(2), 288–325. https://doi.org/10.1111/1467-9817.12269

Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018). Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational research review,* 25, 23–38. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.09.003

Dera, J., Brouwer, S., & Welling, A. (2023). BookTok's appeal on ninth-grade students: An inquiry into students' responses on a social media revelation. *Journal of adolescent & adult literacy,* 67(2), 99–110. https://doi.org/10.1002/jaal.1303

Dillon, A. (1992). Reading from paper versus screens: A critical review of the empirical literature. *Ergonomics*, 35(10).

Fougt, S. Skov., Neubert, K., Kristensen, R. M., Hegaard Gabrielsson, R., Mølbæk, L., & Christrup Kjeldsen, C. (2022). D*anske elevers læsekompetence i 4. Klasse*: *Resultater af PIRLS-undersøgelsen 2021*. Aarhus University Press.

Furenes, M. I., Kucirkova, N., & Bus, A. G. (2021). A Comparison of Children's Reading on Paper Versus Screen: A Meta-Analysis. *Review of educational research, 91*(4), 483–517. https://doi.org/10.3102/0034654321998074

Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methologies. *Health information and libraries journal, 26*(2), 91–108. https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x

Hansen, S. R. (2014). *Når børn vælger litteratur Læsevaneundersøgelse perspektiveret med kognitive analyser.* Aarhus Universitet.

Hansen, S. R., Gissel, S. T., Puck, M. R., Romme Lund, H., Kæthius, A., & Vestergaard, L. (2018). *Børns læsevaner 2017: Overblik—Indblik.* Tænketanken Fremtidens Biblioteker.

Hansen, S. R., Hansen, T. I., & Pettersson, M. (2022). *Børn og unges læsning 2021.* Aarhus Universitetsforlag.

Hauer, K. (2022). Et betydningsfuldt møde– forbindelsen mellem læselyst og bogvalg. *Viden om Literacy,* 31, 48–59.

Henkel, A. Q., Mygind, S., & Svendsen, H. B. (2022). *Læseoplevelser i tre medier. Rapport om 8. Klasseelevers læseoplevelser af fortællingen Nord som papirbog, lydbog og digital fortælling.* Aarhus Universitet, VIA UC og Silkeborg Kommune.

Henkel, A. Q., Pedersen, B. S., & Poulsen, N. J. (2022). *Læsere mellem medier. Silkeborgundersøgelsen. Rapport om læse- og mediepraksis blandt børn i 6. Og 8. Klasse.* Aarhus Universitet.

Hermansson, C., & Olin-Scheller, C. (2022). Across Textual Landscapes: The Role of Affect during Digital Reading Encounters. *Children's Literature in Education, 53*(3), 327–342. ERIC. https://doi.org/10.1007/s10583-022-09502-y

Hübbe, C., & Meisler, R. (2017). *Nord.* Høst & Søn.

Jerasa, S., & Boffone, T. (2021). BookTok 101: TikTok, Digital Literacies, and Out-of-School Reading Practices. *Journal of Adolescent & Adult Literacy, 65*(3), 219–226. https://doi.org/10.1002/jaal.1199

Johnsson-Smaragdi, U., & Jönsson, A. (2006). Book Reading in Leisure Time: Long-Term changes in young peoples' book reading habits. *Scandinavian journal of educational research, 50*(5), 519–540. https://doi.org/10.1080/00313830600953600

Jones, T., & Brown, C. (2011). Reading engagement: A comparison between ebooks and traditional print books in an elementary classroom. *International Journal of Instruction, 4*(2).

Kucirkova, N., & Flewitt, R. (2022). Understanding parents' conflicting beliefs about children's digital book reading. *Journal of Early Childhood Literacy, 22*(2), 157–181. https://doi.org/10.1177/1468798420930361

Loh, C. E. (2020). *Children and adolescents' reading in print and digitally.* Curriculum Planning and Development Division, Ministry of Education (CPDD, MOE).

Loh, C. E., & Sun, B. (2022). The impact of technology use on adolescents' leisure r eading preferences. *Literacy, 56*(4).

Loh, C. E., Sun, B., & Lim, F. V. (2023). "Because I'm always moving": A mobile ethnography study of adolescent girls' everyday print and digital reading practices. *Learning, media and technology, 48*(4), 1–20. https://doi.org/10.1080/17439884.2023.2209325

Lund, H. R. (2023). *Læselyst og læseulyst ved stillelæsning. Portrætter af seks stillelæsende elever.* [Ph.d.-afhandling]. Aarhus Universitet.

Lund, H. R., & Skyggebjerg, A. K. (2021). *Børns læselyst. Forskningsoversigt.* DPU, Nationalt Center for Skoleforskning og Aarhus Universitetsforlag.

Mangen, A., Walgermo, B. R., & Bronnick, K. (2013). Reading Linear Texts on Paper versus Computer Screen: Effects on Reading Comprehension. *International Journal of Educational Research, 58*, 61–68. ERIC. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2012.12.002

Maynard, S. (2010). The Impact of e-Books on Young Children's Reading Habits. *Publishing research quarterly, 26*(4), 236–248. https://doi.org/10.1007/s12109-010-9180-5

McVicker, C. J. (2019). Plugged and Unplugged Reading: Studying the Preferences of Readers. *The Reading teacher, 72*(6), 731–740. https://doi.org/10.1002/trtr.1791

Mejding, J. (2011). PISA 2009 *Danske unge i en international sammenligning Bind 3 – Læsning af elektroniske tekster.* Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.

Mejding, J., & Neubert, K. (2019). ePIRLS 2016. *En international undersøgelse om læsning af informerende onlinetekster i 4. Klasse.* Aarhus Universitetsforlag.

Merga, M. K. (2014). Are Western Australian adolescents keen book readers? T*he Australian journal of language and literacy, 37*(3), 161–170. https://doi.org/10.1007/BF03651945

Rønberg, L., & Mejding, J. (2008). PIRLS 2006—*En international undersøgelse om læsekompetence i 4. Klasse* (1. udgave.). Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

Singer, L. M., & Alexander, P. A. (2017). Reading on Paper and Digitally: What the Past Decades of Empirical Research Reveal. *Review of educational research, 87*(6), 1007–1041. https://doi.org/10.3102/0034654317722961

Slots- og Kulturstyrelsen. (2022). I*nspirationsmateriale til BOGglad.* https://slks.dk/omraader/kulturinstitutioner/biblioteker/i-fokus/boern/bogglad-boerns-moede-med-litteraturen/inspirationsmateriale-til-bogglad

Steffensen, A., & Weinreich, T. (2000). *Børn læser bøger: Læsevaner, læsefærdighed, højtlæsning* (1. udgave.). Center for Børnelitteratur.

Steffensen, A., & Weinreich, T. (2001). *Den dyrebare tid: De 14-15 åriges læsevaner* (1. udgave.). Roskilde Universitetsforlag.

Tveit, Å. K., & Mangen, A. (2014). A joker in the class: Teenage readers' attitudes and preferences to reading on different devices. *Library & information science research, 36*(3–4), 179–184. https://doi.org/10.1016/j.lisr.2014.08.001

Tænketanken Fremtidens Biblioteker. (2023). *National indsats for børn og unges læseglæde.* https://www.fremtidensbiblioteker.dk/brn-og-unges-lseglde

Vestergaard, L. (2021). *Kortlægning af læselystprojekter 2014-2019.* Slots- og Kulturstyrelsen.

Walsh, G. (2016). Screen and Paper Reading Research—A Literature Review. *Australian academic and research libraries, 47*(3), 160–173. https://doi.org/10.1080/00048623.2016.1227661

Wolf, M., & Barzillai, M. (2009). The importance of: Deep reading. *Educational Leadership, 66*(6), 32–37.

BILAG 1:
ANVENDTE FORSKNINGSSPØRGSMÅL

HOVEDSPØRGSMÅL

Hvad kendetegner børn og unges digitale læsning?

UNDERSPØRGSMÅL

Hovedspørgsmålet præciseres via de fire nedenstående underspørgsmål.

a) Hvad kendetegner børn og unges læsning af henholdsvis digitale og analoge tekster?
Hvad kendetegner børn og unges holdning til og hyppighed af analog og digital tekstlæsning, såvel aktuelt som set over tid? Er der forskelle at spore i forhold til socioøkonomisk baggrund, alder og køn?

b) Hvilke fordele og ulemper har digital læsning i forhold til analog læsning?
Hvilke betydninger har digitale og analoge tekster for børn og unges evne til at forstå det læste? Hvilke betydninger har det givne læsemedie for de anvendte læsestrategier og den givne læseoplevelse? Hvilken betydning har digitale medier mere generelt set for børn og unges læsning?

c) Hvad kendetegner børn og unges ageren i digitale læsefora?
Hvad kendetegner børn og unges anvendelse af og interaktion i onlinelæserfællesskaber, f.eks. i form af Book- Tok, BookTube, Bookstagram, Movellas (fanfiction) og r/books (på Reddit)? Hvilke potentialer har online læserfællesskaber med hensyn til at udvikle børn og unges læselyst og litteraturinteresse i skole og fritid?

d) Hvad kendetegner børn og unges perspektiver på digital læsning?
Hvordan italesætter og identificerer børn og unge sig som digitale læsere og som analoge læsere? Kan der identificeres forskellige læseridentiteter og i så fald hvilke? Er der særlige præferencer at spore med hensyn til børn og unges valgte læsemedier og i så fald i hvilke sammenhænge?

BILAG 2:
ANVENDTE ORD I LITTERATURSØGNINGEN

BLOKSØGNING – DANSKE SØGEORD

Blok 1 – Fokus 1	Blok 2 – Fokus 2	Blok 3 – Fokus 3	Blok 4 – Fokus 4	Blok 5 – Fokus 5	Blok 6 – Fokus 6
Børn	Læsning	Digitale enheder	e-bøger	BookTok	Børne-perspektiv
Skoleelever	Læse-forståelse	Computer	Lydbøg-er	YouTube	Børns perspektiver
Elever	Læse-oplevelse	Tablet	i-bøger	Instagram	Perspektiv
Unge	Læsevaner	Mobiltelefon		Snapchat	
		E-bogslæser			

BLOKSØGNING – ENGELSKE SØGEORD

Blok 1 – Fokus 1	Blok 2 – Fokus 2	Blok 3 – Fokus 3	Blok 4 – Fokus 4	Blok 5 – Fokus 5	Blok 6 – Fokus 6
Children	Reading	Digital devices	E-books	BookTok	Child-perspektiv
Students	Reading comprehension	Computer	Audio-books	YouTube	Children's perspectives
School-children	Reading experience	Tablet	Interactive books	Instagram	Perspective
Pupils	Reading habits	Cellphone		Snapchat	
Adolescents		E-reader			
Teenager					

BLOKSØGNING – NORSKE SØGEORD

Blok 1 – Fokus 1	Blok 2 – Fokus 2	Blok 3 – Fokus 3	Blok 4 – Fokus 4	Blok 5 – Fokus 5	Blok 6 – Fokus 6
Barn	Lesing	Digitale enheter	e-bøker	BookTok	Barneperspektiv
Grunnskole-elever	Leseforståelse	Computer/ datamaskin	Lydbøker	YouTtube	Barnas perspektiver
Skolebarn	Leseopplevelse	Nettbrett	i-bøker	Instagram	Perspektiv
Ungdommer	Lesevaner	Mobil/ Smarttelefon		Snapchat	
Tenåringer		Lesebrett			

BLOKSØGNING – SVENSKE SØGEORD

Blok 1 – Fokus 1	Blok 2 – Fokus 2	Blok 3 – Fokus 3	Blok 4 – Fokus 4	Blok 5 – Fokus 5	Blok 6 – Fokus 6
Barn	Läsning	Digitala enheter	e-böcker	BookTok	Barnens perspektiv
Elever	Läsförståelse	Dator	ljudböcker	YouTube	Barns perspektiv
Skolbarn	läsupplevelser	Surfplatta	i-böcker	Instagram	Perspektiv
Ungdomar	läsvanor	Smarttelefon		Snapchat	
Tonåring		Läsplatta			

LITTERATURREVIEW

Digitaliseringens betydning for børn og unges læsning - otte tematikker og fem tendenser

Henriette Romme Lund
Ph.d. og faglig konsulent hos Nationalt Videncenter for Læsning

BOGPANELETS SEKRETARIAT:
Andreas Riegels Vestergaard, anrv@kum.dk

ISBN (DIGITAL): 978-87-7960-172-7